

SARAYBOSNA İSA BEY CAMİİ VE HAZİRESİNDEKİ BİR GRUP MEZAR TAŞI

Eyup UTLU

Necmettin Erbakan Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi

Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM

Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ÖZ

Türk mezar taşları, tarihimizin en sessiz şahitleridir. Mezar taşlarımız, mimari varlıklarımız içerisinde bir dünya mirasıdır. Türkler tarih sahnesinde var olduklarından beri mezar taşlarına çok önem vermişlerdir. Mezar yerleri kaybolmasın diye bunlara belli işaretler koymuşlardır. Bu işaretleri zaman içerisinde amaçlarına yönelik olarak kullanmışlardır. Anıt mezar geleneği Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra da devam etmiştir. Türbe, kümbet tipi anıt mezarlar yapmışlardır. Mezar taşları yapıldıkları çevrenin ve dönemin inançlarının, sanat geleneklerinin, iktisadi ve sosyal şartlarının ortak ürünüdür. Ayrıca mezar taşları, eski Türk şehirlerinin geçmişine şahitlik eden birer belge niteliğindedir. Kitabelerinde yer alan bilgilerin yanı sıra süsleme özellikleri açısından da büyük önem teşkil eden mezar taşları, gün geçtikçe çeşitli faktörlerden dolayı yok olmaktadır. Bilinçli çalışmalar sonucunda, mezar taşları günümüze ulaşan birer kaynak niteliğindedir.

Bu çalışmada; üzerine çok sınırlı araştırma yapılan Bosna Hersek'in başkenti olan Saraybosna'da bulunan, İsa bey camii haziresinde ki bir grup mezar taşının incelenip kayıt altına alınması, İsa Bey Camii ile ilgili bilgilerin araştırılması ve kayıt altına alınması öncelikli amacımızdır.

Anahtar Kelimeler: Bosna Hersek, İsa Bey Haziresi, Mezar Taşı, Balkanlar, Erken Osmanlı Devri, Süsleme.

ABSTRACT

İsa-Bey's Mosque and A Group of Tombstones of The Cemetery in Sarajevo

Turkish tombstones are the silent witnesses of our history. Our tombstones as a part of our architectural wealth are our legacy to the world's heritage. Ever since the tombstones have been on the scene of our history they have been given great significance. The tombstones that no longer exist have left traces. In time, those traces served their own purpose. The tradition of tombstone monuments has been continued with the adoption of Islam by Turks. Turbeh, a tomb with a dome-shaped roof were being built. The creation of tombstones is a result of the beliefs depending on the region and period of time, as well as art traditions, economic and social conditions. Furthermore, tombstones serve to testify and document old Turkish martyrs. Due to various factors, the information contained in the inscription as well as the decorative features which are of great importance in the scope of the formation of tombstones, are disappearing as we speak. As a result of conscious efforts, today, the tombstones represent monuments of the past.

In this study, our primary goal was to research and record the information about İsa-Bey's Mosque, based on a limited research of the Mosque's cemetery

in the capital city of Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, where a group of graves was examined and registered.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, İsa Bey's Cemetery, Grave Stones, Balkans, Early Ottoman period, Ornaments.

GİRİŞ

Türklerde ölümden sonra yaşamın devamına olan bağlılığın bir işareti olarak ölü gömme ve defin gelenekleri, İslamiyet'in kabulünden sonra da toplumsal hayatta varlığını göstermiştir. Yüzyıllar boyu devam eden bu gelenek vasıtasıyla defni mevcut olan zatın gerek toplumsal yaşantısına dair, gerekse dönemin yaşam şekline dair ciddi ipuçları veriyor. Uzun bir sürecin devamını yansıtır nitelikteki mezar taşları Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi, Osmanlı devletinin Balkanlarda önemli bir bölgesi olan Bosna Hersek'te de gelişimin devamı niteliğindedir.

Osmanlı mezar taşları, Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri mezar taşlarına göre daha sade ve yalındır. 'Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu öncesi Türk mimarisinin ana mezar fikri XIX. yüzyıl sonuna kadar sayısı bine varan çok değişik örneklerle şekillenip gelişerek yaşamıştır. Osmanlılarda mezar taşı geleneği, çok eski zamanlardan başlayarak diğer müslüman ülkelerde de benzeri görülmeyen, bütüncül bir sanat yapısı kimliği kazanmıştır. Mezarın, adına yapıldığı kişinin kavuğu, sarığı ya da kılıcının tasvir edildiği, geç dönem Osmanlı mezar taşlarında, bu izleri bulmak mümkündür. Anadolu Türk mezarlarının üzerinde bulunan farklı dönemlere ait mezar taşlarının her biri biçimsel farklılıklar göstermesine rağmen genel özellikleri açısından sınıflandırılması gerektiğinde lahit ve şahideli mezarlar olarak değerlendirilebilirler.'¹ Bu tip bir tasnifi Saraybosna'da ki mezar taşlarında da uygulayarak, genel bir form ayrımı yapabiliyoruz.

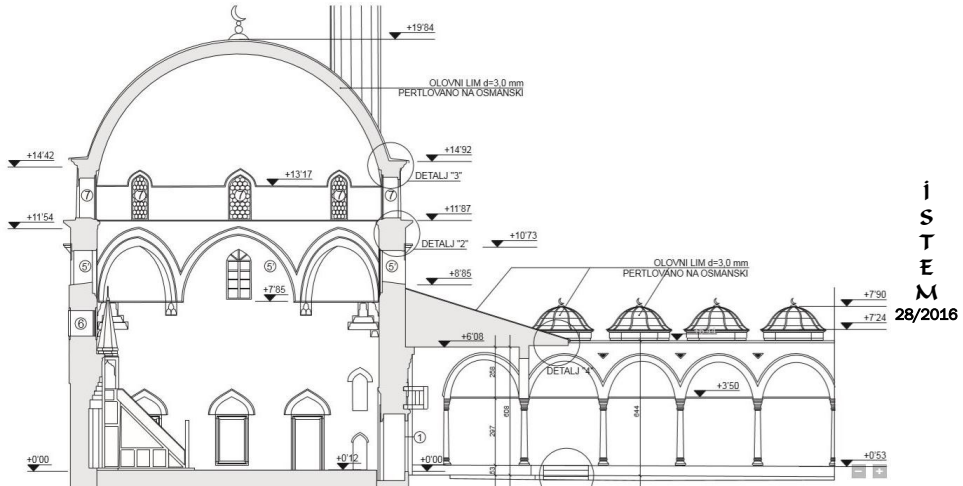
Kültür abideleri arasında önemli bir yere sahip olan mezar taşları, bilinçsizce tahrip edilerek günümüze çok az örneği kalmıştır. Bu kültür tahribatından belki de en az nasibini alan grup, külliye içerisinde bulunan hazirelerde mevcuttur. En şanslı olanları ise süslemeleri hala mevcut olup, kitabeleri günümüze kadar korunanları olmuştur. Balkanlardaki Osmanlı hazirelerinin içler acısı durumu da göz önünde bulundurularak, çalışmamıza İsa Bey Camii haziresinde tespit ettiğimiz bir grup mezar taşından, metni ve süslemeleri halen yaşayan, on yedi adet mezar taşını araştırma konusu olarak belirledik.

İSA BEY CAMİİ

Bosna Hersek te mevcut Osmanlı yapıları içerisinde planı özgün olarak günümüze kadar gelmiş, çeşitli dönemlerde eklemeler olsa dahi günümüze kadar

¹ Akıllı, Hüseyin, *Edirne Osmanlı Mezarlıklarının Restorasyon ve Konservasyon İşığı Altında Değerlendirmesi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1998, s. 10

ulaşabilen, bu güzide yapının mimari tanımlamasına geçmeden önce, İsa bey camii hakkında bu güne kadar yapılmış araştırmalar ışığında, ekleme ve yenileme faaliyetlerini, tarihsel açıdan derleme gereği duyulmuştur. Tüm bunların ışığında İsa Bey Camii'nin hâlihazırda ki durumu mimari açıdan araştırmamıza eklenmiştir. Batı bölgesinin dükü İsa Bey İshakoviç, (1440-1463), 1463 yılında Bosna'nın ikinci sancak beyidir.(1464-1470). Babası İshak Bey'in serveti ve makamı, miras olarak kendisine kalmıştı. Üsküp'ten ve Yeni Pazar'dan ortaçağ Bosna'ya kadar uzanan bir bölgenin yöneticisi olduğu zaman ve iktidarın zirvesindeyken vakfını kurmuştur. Ölümünden sekiz sene önce yazdığı vakfiyesinde İsa Beyin zaviyeyi ve köprüyü vakfettiğinden bahsedilmektedir. ² Zaviye; üç tekke, misafirhane ve imareten oluşmaktaydı. 1697 yılında Saraybosna seferinde olan Savoy Prensi Eugeni'nin askerleri tarafından yakılmasına kadar hizmet verdi. Tekke ve misafirhane 1782 yılında yenilenip, 1958 yılında Bembaşa'daki barajın yapılmasıyla yıkılmıştır. Vakfın bakımı ve ileride doğacak onarımı için çok sayıda farklı mal ve mülkünü buraya vakfetmiştir. Bu mal ve mülkün yanında hamamın ihtiyaçları için getirilen su sistemi de bulunmaktaydı. Bu büyük vakıf, vakfına bakan ve onu koruyan memurların, yetimlerin, kadının, mütevelinin bakımını ayrıntılı olarak anlatmıştır. Geri kalan para miktarı, aşevine (Üsküp'teki imaret) ödenecektir.

Çizim: 2015 Resorasyon 1-1 Kesiti.

Vakıfnamede, ne İsa Bey Camii'nden ne de İsa Bey Sarayından bahsedilmektedir. Ancak sonraki kayıtlarda³ şimdiki İsa Bey Camii'nin yerinde ilk cami-

² Vakıfnâme, Saraybosna Vakıflar Müdürlüğü, Saraybosna, kayıt no.1 – 3 Şubat, 1462.

³ Kemura, Seyfuddin Fehmi, "Javne muslimanske građevine u Sarajevu (Saraybosna'daki Müslüman Kamu Binaları)", *Bosna Hersek Ulusal Müzesi Dergisi*, Saraybosna, 1908, s. 20

nin İsa Bey İshakoviç tarafından yapıldığı tespit edilmiştir. Cami Fatih Sultan Mehmet'e hediye olarak yaptırılmış olduğu için Vakıfnamesinde yapının bakımından bahsedilmemektedir (1457). 1480 yılı aralık ayında Macar kralı Matiya Korvin'nin ordusu şehri yakarken cami ağır hasar görmüştür. Bugünkü binasının harim kısmı 1565 yılında yapılmıştır. Bu cami, son cemaat mekânı olan, tek kubbeli, yan mekânlı ve mihrabın güney batısında bulunan tek minareli bir camidir. 1605 yılında caminin sol tarafına bir mektep inşa ettirilmiştir. Bitişğinde İmam Osman Şuhdi Bjelopoljac'ın (Şuhdi Byelopolyats) kurduğu kütüphane, Ulema Meclisi binasının inşaatının başladığı 1910 yılında yıkılmıştır. Ayrıca *Saraybosna'daki su sistemleri ve inşaatları* eserinde Kreşevljakoviç, İsa Bey Camii'nin müezzini Hacı Mustafa'nın ismi geçen mahkeme belgesinde, Hırvat kaynağından 1768 yılına ait olan caminin önündeki çeşmede kullanılan eski su sisteminden bahsediyor. Cami avlusundaki şadırvan çeşme, ilk önce üç, sonra da beş musluklu olarak 1791 yılında Abdullah Ağa Hadzimuratoviç tarafından yapılmıştır.⁴ 18. yüzyılın sonuna doğru camideki kubbe kurşun ile kaplanıp caminin içinde ise badana yapılmıştır. 19. yüzyılın Saraybosnalı meşhur Boşnak, Türk dilini kullanan şair, yazıt uzmanı ve tarihçi olan Muhammed Fadil Şerifoviç (1802 - 1882) Caminin baş imamı, hatibi ve mütevellisi olarak atanmıştır. Sultan Abdülmecit (II. Mahmut oğlu) 1847 yılında iki adet ahşap kürsü, müezzin mahfili, ayrıca caminin önünde son cemaat yerinin üstünü örten, sekiz taş sütunlu kubbe örtüyü yaptırmıştır. Fadil Paşa Şerifoviç, Saraybosna'da çok sayıda çeşitli vakıflar kurmuştur. 1605 yılına ait olan ve 1850-51 yılında yıkılmış Aynı Bey Mektebini yeniden inşa edip, annesi Çamila Hanıma adamıştır.⁵ 1853-54 yılında kütüphanenin karşısına muvakkithane yaptırmış, 1857 yılında ise on iki derslikli ve aynı zamanda kendisinin müderris olduğu bir medrese kurmuştur. 1872 yılında Asım Paşa, muvakkithanenin zemin katında müezzin, imam ve hatip için birer tane oda yaptırmıştır.⁶ Mevcut kayıtlarda İsa Bey Camii'nin (Hünkar, Hatip, Eski Sultan Mehmet, Eski Atik, Gazi Sultan Fatih Mehmet Han) mimarisi, Saraybosna'daki İsa Bey Hamamı ile birlikte, Bosna Hersek'in "ulusal anıtı" olarak ilan edilmiştir. Cami Erken Osmanlı camilerinin bir örneği olarak Saraybosna'daki Osmanlı mimarisinin ilk basamağını oluşturur. İsa Bey Külliyesi, şadırvanlı iç avluyu oluşturan üstü kubbelerle örtülü ve üst örtüyü sütunların taşıdığı ön ve yan revaklar, 47m yükseklikteki taş minaresi, ulema meclisi binası, nişanlı harem, bistrık şeyh türbesi, taş duvarları, iki kapısı ve hamam yapısından oluşmaktadır. Özellikle 16.yy da yapılan mimari eklemeler ile geç dö-

⁴ Hamdija, Kreşevljakoviç, "Stari Bosanski Gradovi(Bosna'nın Eski Kasabaları)", *Naše Starine*, Sarajevo, 1954, s. 12.

⁵ Šabanović, Hazım, "Postanak i razvoj Sarajeva (Saraybosna'nın doğuşu ve gelişimi)", *Radovi Naučnog društva BiH*, XIII, Sarajevo, 1960, s.71-115.

⁶ Šabanović, "Postanak i razvoj Sarajeva", s.74.

nemde eklenen süslemeler ile yapı kısmen günümüze kadar ulaşabilmiştir.

İsa Bey Camii mimari açıdan izahı, özellikle 1565 yılı ve sonrası eklemeler ile bütüncül bir yaklaşımla ele alındığında mümkündür. Yangınlar ve savaşlar neticesinde tahribata uğrasa bile plan açısından kayıtlar ışığında, özgünlüğünü koruduğu söylenebilir. Yapıya avlunun kuzeyinden ve doğu cephesinden olmak üzere iki adet kapı ile girilir. Avlunun Kuzeydeki ana yola bakan girişinin iki yanında, iki katlı birisi muvakkithane olarak kullanılırken diğeri sonradan yenilenerek ulema meclisi binası olarak kullanılmıştır. Son cemaat mahalli hariç doğu batı yöndeki revakların üst örtüsü, sekiz adet yuvarlak kubbe ile örtülmüştür. Fakat son cemaat mahallinin üst örtüsü harime bitişik yan mekânların bir devamı gibi tente ile örtülmüştür. Yapıda kullanılan tüm sütunlar yuvarlak gövdeli olup başlıkları mukarnaslıdır. Avlu kısmının batı beden duvarları, kemer gözleri ile hazirenin olduğu dış avluya açılır. Tümünde yuvarlak kemer uygulaması mevcuttur. Günümüzde herhangi bir süsleme mevcut olmayıp sade bir beyaz boya ile boyanmıştır.

Avlunun batı kısmında Bistrik Şeyh Türbesi yer alır. Kuzey giriş cephesi yan yana üç bölüm şeklinde yapılmış ve doğu-batı köşelerde yer alan, kapalı, iki katlı mekândan oluşur. Bunlar dikdörtgen planlıdır ve üst örtüleri kubbedir. Caddeye bakan bu mekânlar ikinci kat seviyesinde birer adet yeşil renkte ahşap çıkma ile köşk şeklinde tasarlanmıştır. Ortadaki bölümde ise avlu giriş kapısı yer alır ve 4 adet birbirine eşit küçük kubbe ve bunların tam ortasında kapı üstüne gelecek şekilde bir adet büyük kubbe yer alır. Küçük kubbelerin ortalarında yer alacak şekilde iki adet kule biçiminde baca yer alır. Burası sadece üst kattan müteşekkil olup, bu kapalı mekânda, yan mekânlara bağlanır. Girişin hemen üstünde bir adet ahşap tente yer alır. Girişin caddeye bakan açıklığı dikdörtgen, avluya açılan tarafı yuvarlak kemerli olarak yapılmıştır. Aynı zamanda kuzey giriş cephesi bir adet giriş kapısı ve onaltı adet pencere açıklığı ile hareketlendirilmiştir.

Güney cephede, on adet pencere açıklığı mevcuttur. Bunlardan en alttaki üç pencere demir korkuluk ile kapatılmıştır. Süsleme açısından oldukça sade tutulan bu cephe, hazirenin olduğu bölüme bakar.

Doğu cephede avluyu çevreleyen bir taş avlu duvarı yer alır. Burası da pencerelerle hareketlendirilmiştir. Yapının cephe duvarında ise harime bitişik yan mekânı taşıyan sütunlar ve kemer dizileri birer niş şeklinde doldurulup her bir nişe ikişer pencere ve her bir pencerenin üstüne gelecek şekilde ajurlu rozet pencereler ile hareketlendirilmiştir. İkişerli oluşturulan bu pencere dizilerinin yanı sıra bir adet, iki kanatlı kapı ile yan mekâna giriş dış cepheden sağlanmıştır. Kemerdeki tuğla dizileri ve ajurlar ile bu cephede bir hareket sağlanmıştır.

Ayrıca en kuzeydeki rozet pencerede ajur kısmı Osmanlı tuğrası şeklinde uygulanmıştır. Avlu kısmında, dış avluya açılan dört adet yuvarlak kemerli açıklık söz konusudur. Batı cephe adeta doğu cephenin bir iz düşümü şeklindedir. Tüm pencere dizileri ve açıklıklar bire bir aynı olup, bu cephede tuğra uygulaması yoktur. Tek şerefeli minaresinin yükseldiği bu cephe, süsleme açısından oldukça sadedir.

Son cemaat mahallinin bulunduğu Harim kısmının kuzey giriş cephesinde, basık kemerli bir ana giriş açıklığı, iki tanesinde ajurlu alınlık kısmı olmakla birlikte, dört adet metal korkuluklu penceresi ve doğu batı ikinci kat seviyesinde ahşap iki adet mükebbire mevcuttur. İki kanatlı bu ahşap kapıdan sonra yine ahşap iki kanatlı kapı ile harim kısmına girilir.

Harim kısmını örten kubbe, kasnak ve kemerler vasıtasıyla, doğrudan beden duvarlarına oturur. Ayrıca kubbe kasnağı dıştan sekizgen olup içten yuvarlak yapılmış ve buralara sekiz pencere yerleştirilmiştir. Kubbe geçişlerinde mukarnaslı iç bükey yüzey elde edilmiştir, ayrıca buralarda kullanılan kemerler yine mukarnaslı sütun başlıklarıyla yapıya oturtulmuştur. Kare planlı harim kısmından, zaviye kısmına (günümüzde hala dersane) doğu ve batıdan iki adet kapıyla geçilir. Orijinal ahşap minberi baştan sona kalemişi sarı, yeşil, kırmızı renklerde bitkisel ve geometrik motifler ile süslenmiştir. Giriş aksında yer alan yüksek taş mihrabı süsleme açısından sade olup, kavsarası taş malzemeden mukarnaslıdır.

Mihrabı üç bölümden çevreleyen geometrik süslemeli kuşak yer alır. En içteki kuşak diğerlerine nazaran daha geniş tutulmuş olup burası, birbiri ile bağlantılı bitkisel motiflerin tekrarı ile çevrelenmiştir. Ayrıca mukarnaslı kavsardan zemine doğru inen, beş adet, mukarnas başlıklı sütun motifi yer almaktadır.

Ayrıca kadınlar mahfili mermer malzeme ile yapılmış olup, ikinci kat seviyesindedir. Kuzeybatı yönündeki hünkâr mahfilinden bir kapı açıklığı ile avluya çıkarılır. Mihrabın iki yanında Osmanlı dönemi şamdanlar ve mumluklar yer alır. Üst kısmında yuvarlak çerçeve içinde 'Allah' ve 'Muhammed', kuzey giriş kapısının üstünde 'Hasan', 'Hüseyin' sülüs yazıları yer almaktadır. Ayrıca doğu batı duvarlarında ise dört halifenin ismi yer almaktadır. Bazı unsurları orijinal olmakla birlikte, barok etkili sütun, kemer ve vazoda çiçek motifleri gibi motifler geç dönemde eklemelerinin yoğun olduğunu göstermektedir. Erken dönem Osmanlı mimarisinin bir örneği olan bu yapının, Harim kısmını örten tek kubbesi ve tek şerefeli minaresi ile İznik Yeşil Camii (1378-1392) 'ne benzerliği dikkat çekmektedir. İznik Hacı Özbek Camii (1333) ile de harim kısmına doğu batı eksenli yerleştirilmiş yan mekânları ve sekizgen kubbe kasnağı bakımından benzerlik-

leri mevcuttur.

İSA BEY HAZİRESİ

2015'de İsa Bey Camii'nin geçirdiği bakım ve onarım çalışmalarında bazı mezar taşları onarıma tabi tutulmuş ve metin kısımları temizlenmiştir. Güney avlu duvarında depo olarak kullanılan bölüme atılan, çeşitli malzemeler yüzünden birkaç mezar taşı zarar görse de, Saraybosna da mevcut hazirelerden günümüze en az hasarla gelen örneklerden biridir. Doğusunda İsa Bey Camii, batısında hamamıyla birlikte külliye'nin bir parçası olarak hala ayakta. İsa Bey Camii haziresinde mevcut 87 adet mezar taşından günümüzde metni okunabilen 13 adet mezar taşı ve metin kısmı mevcut olmayan fakat süslemesi mevcut, 4 adet mezar taşı olmak üzere, toplam 17 adet mezar taşı incelenip kayıt altına alınmıştır. Süsleme unsurları ve kitabe kısımları mevcudu ile çizilip, tercümeleri çalışmamıza eklenmiştir. Kitabe kısımlarında deforme olup okunamayacak durumda olanlar '...' ile belirtilmiştir. Mezar taşları çizdiğimiz hazire krokisi üzerinden tam konum verilerek numaralandırılmış ve kataloğa işlenmiştir.

Resim : 2014 Hazirenin Genel Görünüşü.

Hazirede yer alan mezar taşları şahideli ve sembolik lahitli mezarlar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Sembolik lahitli mezarlarda lahit kısmının dört yüzü de bitkisel ve geometrik süslemeler ile hareketlendirilmiştir. Burada karşımıza çıkan mezar taşlarının çoğu dikdörtgen kaidelidir. Bazı örneklerde kavuk ve sarığa yer verilmemiş, piramidal gövde sivri kemer biçimli bir form ya da tepelik bölümüyle sonlandırılmıştır (K.17, K.15, K.14, K.13, K.12, K.9, K.7). Mezar taşları başlık biçimlerine ve tepelik formlarına göre değerlendirildiğinde, başlıklı mezar taşı sayısı on (K.1, K.2, K.3, K.4, K.5, K.6, K.8, K.10, K.11, K.16), sivri kemer biçimli tepelik mezar taşı sayısı dört (K.12, K.13, K.14, K.15), tepelik

kısmı düz olan mezar taşı sayısı bir (K.17), olarak tespit edilmiştir. Hazirede yer alan kitabesiz ve süslemesiz mezar taşları değerlendirilmemiştir.

İsa Bey Camii haziresinde iki adet sembolik lahit biçiminde mezar taşına rastlanılmıştır.(K.11, K.17, K.3) Belirlenen örneklerden üçünün de tüm parçalarının günümüze sağlam olarak geldiği tespit edilmiştir. Örneklerin üçü de, kitabe metnine göre erkek mezar taşı olarak belirlenmiştir. K.11 ve K.3 no'lu örneğin yan yüzlerine süsleme unsurlarına yer verilmezken, tespit edilen K.17 örneğinde yan yüzlerinde barok karakterli S-C kıvrımlarından oluşmuş süsleme unsurlarına yer verildiği görülmektedir. Hazirede yer alan sembolik lahitlerden K.3 no'lu mezar taşı sahibinin mesleği Kethüda olarak belirtilmiş, diğer mezar taşı sahiplerinin mesleklerine ilişkin bir bilgiye yer verilmemiştir. İsa Bey Camii Haziresinde yer alan mezar taşlarındaki bitkisel motiflerde kıvrık dallar, servi ağacı, vazodan çıkan çiçek demeti, motifleri kullanılmıştır. Bu motifler mezar taşı tepeliklerinde, alınlıklarda, bordür kuşaklarında, başlıklarda, köşelikler de ve ayak taşlarında yer almaktadır. Geometrik süsleme unsurları ise, güneş, hilâl gibi motiflerdir.

Mezar taşlarında yoğun olarak kullanılan Selvi ağacı motifi İsa Bey Camii Haziresinde bir örnekte tespit edilmiştir. Kat no. 15 mezar taşının ayak taşında, sağ ve solda iki adet selvi ağacı motifi yer almaktadır. Selvi ağacı motifi mezar taşlarında yoğun olarak tercih edilen bir motiftir. Bu motife Çapanoğullarının mezar taşlarında da rastlamaktayız. Hakkı Acun'a ait Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri adlı kitabın bir bölümünde, Çapanoğullarına ait mezar taşları yer almaktadır ve İsa Bey haziresinde K1, K2, K3, K4, K5, K6, K7, K10, K14 no'lu örneklerde selvi ağacı kullanılmıştır.⁷ Selvi motifi, Karamanoğulları devrinden Konya mezar taşlarında da görülen bir süsleme elemanıdır.⁸ 14.yy ile birlikte mezar taşlarının ayakucunda çok sık kullanılan selvi motifi, sürekli yeşil kalmasıyla ve uzun boyuyla ebedi olanı simgelemesi açısından önemlidir. Osmanlılara Bizanslılardan geçmiştir. Ölümlerden çıkan kokuları dağıtmak için reçine kokulu bu ağaçtan yararlanılmıştır.⁹ Bitkisel kategoriye dâhil edebileceğimiz bir diğer örneği saksıdan çıkan dallar ve meyveleriyle bütünlük arz eden hayat ağacı motifi oluşturmaktadır. Hayat ağacının yetiştiği saksı motifinin realiteden uzak sembolik bir yapıya sahip olduğu açık bir durumdur. Bunun yanında, simetrik olarak sıralanan yapraklar ve onları tamamlayan meyveler, bu oluşumun diğer örneklerini teşkil etmektedir.¹⁰ Özellikle Saraybosna İsa Bey Camii Hazi-

⁷ Acun, Hakkı, *Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri*, Ankara, 2005, s.365-650.

⁸ Başkan, Seyfi, *Karamanoğulları Devri Konya Mezar Taşları*, Ankara, 1996, s.75.

⁹ Ersoy, Ayla, "Eyüp'teki Mezar Taşlarında Servi Ağacı Kültü", *V. Eyüp Sultan Sempozyumu ,Tebliğler*, 11-13 Mayıs, İstanbul, 2001, s.94-96.

¹⁰ Çaycı, Ahmet, Ürekli, Bayram, "Dediği Sultan Haziresi Mezar Taşları", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya, 10(2003): 380.

resinde selvi motifinin yer aldığı bir adet ayak taşında (K.15), ortada vazodan çıkan çiçek demeti motifi dikkat çekmektedir. Canan Hanoğlu, "Batılılaşma Dönemi Rize Mezar Taşları" konulu çalışmasında, selvi motifi ile ilgili şu tespitlerde bulunmuştur. 'Selvi ağacı uzun boylu, fırtınada bile ağır tavrı, temizliği, güzel kokusu, yoğun dal ve yaprakları aracılığı ile rüzgâr gibi dış etkenlere karşı koruyucu niteliği dolayısıyla selvi bir mezarlık ağacı olarak kullanılmıştır ve mezar taşları üzerinde de süsleme unsuru olarak yerini almıştır. Bunda özellikle 'ebedi hayat' kavramı birinci derecede rol oynamış olmalıdır.'¹¹

K.17 'nolu lahit tipi mezarda, ayak taşında kenar bordürü ve ana motif olarak Rumi deseni, barok üslupta kullanılmıştır. Aynı mezarda baş taşında yazıyı çevreleyen kenar motifi olarak da karşımıza çıkıyor. Lahit'in kuzey ve güney yan yüzlerinde gene hilal motifinin devamı olarak merkezdeki güneş motifinin çevresini, hiç boş yer kalmayacak biçimde dolduruyor. Burada da yine barok bir uygulama olarak karşımıza çıkıyor. Dediği Sultan Haziresi mezar taşlarından 11 numaralı mezar taşının arka yüzünde ki bir noktadan yayılan çiçek demeti motifi, İsa Bey camii K.17 nolu mezar taşı ile benzerlik göstermektedir. ¹² K.17'nolu lahit tipi mezarın Kuzey ve Güney yan yüzlerinde merkezde kullanılmıştır. Kozmolojik bir anlamı ihtiva etmesi bakımından ve ahiretin varlığına olan inançtan ötürü bu tip semboller dini ve sivil tüm mimari unsurlarda kullanılmıştır.

Başlıklı mezar baş taşlarının bir kısmında kitabe metni ile başlık kısmını ayıran bordürde mukarnaslı geçiş uygulamasına rastlıyoruz (K.1, K.2, K.10). İslâm bezeme anlayışında mistik anlam, geometrik biçimler ve düzenlemelerin kurgusunda gizlenmiştir. Evrensel birlik ve denge düşüncesi çokgen ve çok köşeli yıldızlarla somutlaştırılmıştır. 'Petekler dizisi ya da hücreler halinde istiflenmiş görüntü veren mukarnas, bulunduğu yerde hem taşıyıcı hem süsleyici işlev gördüğünden statik ve plastik görevleri birlikte üstlenerek diğer formlara göre çok farklı bir özellik taşır. Mukarnas, geometrik bir tasarımın üçüncü boyuta aktarılmış bir uygulaması olduğu için ışık gölge oyunları ile soyut anlamlara açılabilen, bu sebeple de görünüş olarak müslüman sanatçının tasvirden uzak duran anlayışına cevap veren bir buluştur.'¹³ İsa Bey Camii Haziresinde barok üslubun etkisiyle yapılmış süslemeli mezar taşları dikkat çekmektedir. Özellikle Fransız rokocosunun karakteristik özelliği olan "S" ve "C" kıvrımları bunun yanı sıra stilize bitkisel motifler kullanılmıştır.¹⁴ Bitkisel süslemelerin yer aldığı mezar taşlarındaki bezemelerde natüralist özellikler dikkat çekmektedir. Erkek

¹¹ Hanoğlu, Canan, "Batılılaşma Dönemi Rize Mezar Taşları", Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2015, s.78

¹² Çaycı vd., "Dediği Sultan Haziresi Mezar Taşları", s.393

¹³ Mülâyim, Selçuk, "Mukarnas", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C 31, s.126

¹⁴ Kuban, Doğan, *Türk İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, İstanbul, 1995, s.137-138

mezar taşları süsleme programı açısından, kadın mezar taşlarına oranla daha yalın tutulmuş ve natürel bir süsleme programı uygulanmıştır. Süsleme kompozisyonlarına çok sık rastlamadığımız bu araştırmada mevcut tüm kompozisyonları araştırmamıza çizimleriyle beraber ekledik.

XI. yüzyıldan sonra Anadolu da, Selçuklu ve Osmanlı medeniyetleri için plastik tutkuyu tatmin araçlarından biriside yazıdır. İslamiyet'in figüratif açıdan, resim ve heykel dalındaki bazı kısıtlamaları, yazının bir sanat dalı olarak doğmasına ve gelişmesine yol açmıştır. Kullanış yerleri ve türleri çok değişik olan yazının, en çok kullanıldıkları yerlerden biriside mezar taşlarıdır. Özellikle kûfi, nesih, sülüs ve talik mezar taşları üzerinde en çok kullanılan yazı çeşitleridir.¹⁵ Bir arşiv belgesi sayılan mezar taşlarında, coğrafi isimler, müesseseler, meslek, sanat ve zanaatlarımız, meşhur insanlar ve aileleri gibi birçok bilgiyi bulmak mümkündür. Yazılı mezar taşları Türklerin yaşadığı topraklarda varlıklarını ebedileştirmelerinin en güzel örneğidir. Bu nedenle şehir tarihleri araştırılırken mezar taşları içerdikleri bilgiler açısından mühim rol oynarlar.¹⁶

SONUÇ

Bu çalışmada, Hünkâr Camii incelenmiş ve haziresinde yer alan yaklaşık 87 civarındaki mezar taşından, 17'si katalog çalışması dâhilinde kayıt altına alınmıştır. Her bir mezar taşı, hazırladığımız gözlem fişi doğrultusunda, incelenmiş ve incelemeler sonucunda ortaya çıkan bulgular metne ve oluşturulan tablolara aktarılmıştır. Arazinin yapısı mezar taşlarının birbiri ardına dikilmesi, bazılarının duvar dibine yakın yerleştirilmesi ve mezarlığın geniş bir alana yayılması nedeniyle, bazı mezar taşlarının fotoğraf çekimi için uygun açılar elde edilememesinden kaynaklanan bir takım sorunlara rağmen, gerek biçim, gerekse süsleme konularında, doğru tespitler yapılmaya çalışılmıştır. Hünkâr Camii Haziresi'nde yer alan mezar taşları, form, süsleme biçimleri, işleniş teknikleri, malzeme, yazı gibi konular açısından değerlendirmeye tabi tutulmuştur. İncelemiş olduğumuz mezar taşlarının 14 âdeti kitabelidir. Hazirede incelenen kitabeli mezar taşlarının 11(K.16, K.13, K.12, K.11, K.10, K.8, K.5, K.4, K.3, K.2, K.1) tanesi kitabesinde belirtildiği üzere erkeklere; 4(K.15, K.9, K.7, K.6) adet mezar taşı ise kadınlara aittir. İki adet(K.17, K.14) Mezar taşının kimliği kitabede yer alan isim bölümü okunamadığından veya taşlarda oluşmuş doğal tahribattan ve toprak altında kalmış olduğundan dolayı tespit edilememiştir. Camii'nin yenileme çalışmaları sonucu bazı mezar taşlarının yerleri değiştirilmiştir. Bazı mezar taşlarının ayak taşları ve baş taşları dağınık olarak düzenlenmiştir.

¹⁵ Haseki, Metin, *Plastik Açısından Türk Mezar Taşları*, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, İstanbul, 1977, s.35

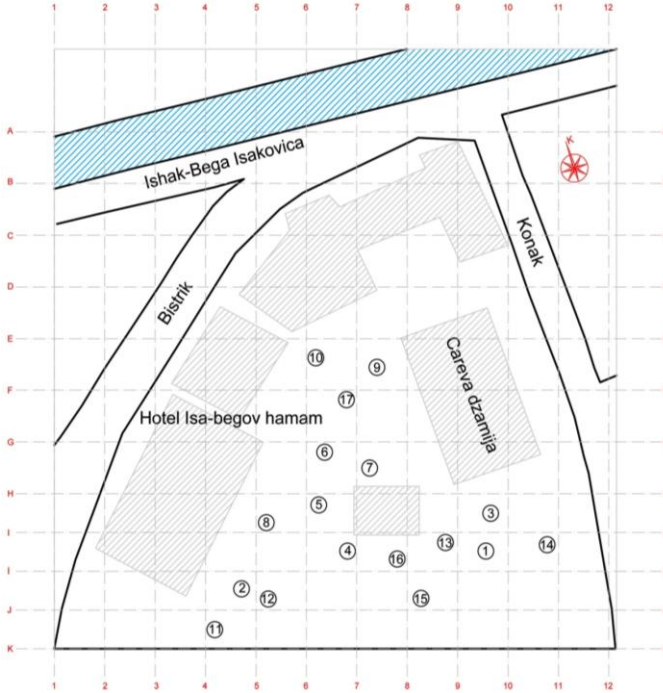
¹⁶ Dağlıoğlu, Hikmet Turhan, *Mezarlarımız ve Mezar Taşlarımız, Tarihinden Sesler*, 1943, s.18

Belirli oranda hasar görmüş mezar taşı sayısı sekiz adettir. Herhangi bir nesneye dayalı olan mezar taşı sayısı iki olarak tespit edilmiştir.

Gözlemediğimiz ve fotoğrafladığımız, mezar taşlarının büyük bir çoğunluğu, 18. ve 19. yüzyıla tarihlenmektedir. İncelediğimiz mezar taşları arasın da en erken tarihli mezar taşı örneği 18. yüzyıla aittir. 18.yüzyıla ait mezar taşı sayısı 1 adettir. 19.yy a ait mezar taşı örneği 14 adettir. Hazirede yer alan bazı mezar taşlarının tarihleri zamanla taşlarda oluşmuş olan tahribattan dolayı tespit edilememiştir. Fakat süsleme konularına ve süslemede kullanılan motiflerin özelliklerine göre genel olarak 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıla tarafımızdan tarihlenmiştir. Bu kapsamda değerlendirilen mezar taşı sayısı 6 adet olarak tespit edilmiştir.

Hünkâr Camii Haziresi TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı) tarafından 2015'te yenilenmiştir. Hazirede yer alan mezar taşları düzenleme öncesine oranla çok daha iyi bir görünüm almıştır. Bizzat İsa Bey tarafından Fatih Sultan Mehmet'e hediye olarak yapılan bu güzide yapı ve haziresi, umarız gelecek kuşaklara aktarılabilir.

HAZİRE KROKİSİ

Katalog No: 1**Fotoğraf No: 1****Çizim No: 1****İnceleme Yılı: 2015****Kimliği: Ahmed Paşa****Tarihi: H. 1125, M. 1713****Türü: Erkek Mezarı**

Formu: -Baş taşı: Gövdesi dikdörtgen, kare bir kartuş içinde kitabesi yer alıyor, Düşey dilimli, Kafesi sarıklı.

-Ayak taşı: Dikdörtgen ve sade, ayakta.

Ölçüleri:

-Baş taşı: 115x27x26cm

-Ayak taşı: 112x30cm

Yazı türü: Sülüs**Kitabe Metini:**

1- Merhûm

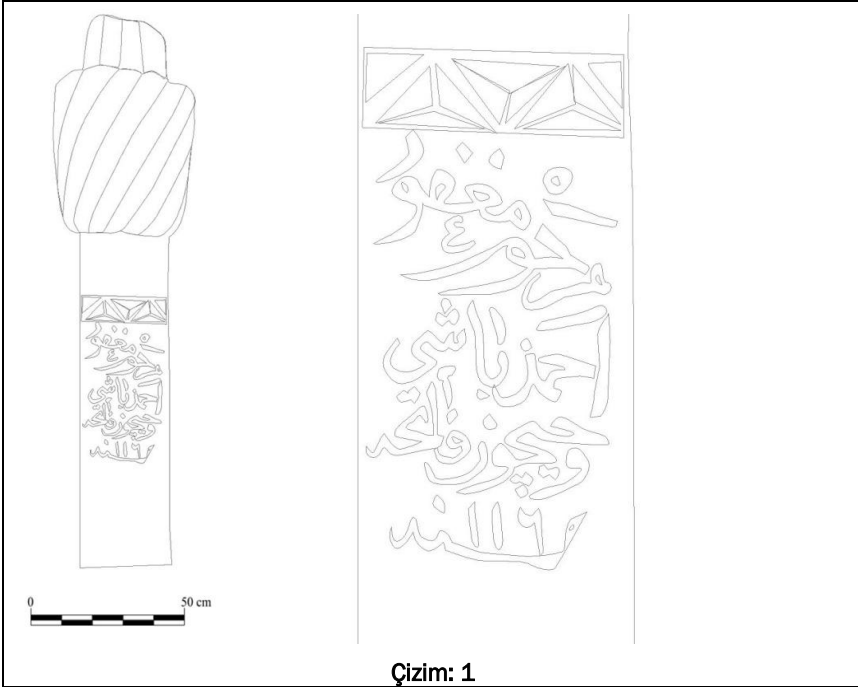
4- Ruhiçün El-Fâtîha

2- Mağfûr

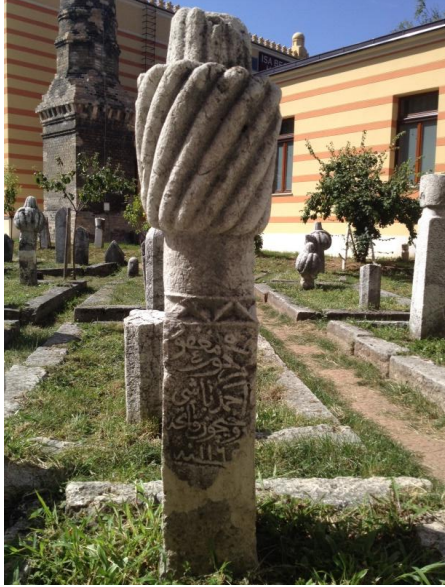
5- Sene H.1125/M.1713

3- Ahmed Paşa

Tanım ve Kompozisyon: Baş taşı tepelik kısmı, düşey dilimli kafesi sarıklı olup, sarık kısmı yukarıdan aşağıya doğru daralıyor. Beş satırlık kitabe metni dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır. Kitabe metni ve sarık kısmını mukarnaslı bir geçiş bordürü ayırır. Ayak taşı yedi dilimli silindire yakını formdadır ve sade tutulmuştur. Taş malzeme kullanılmıştır.

Çizim: 1

Fotoğraf: 1

Katalog No: 2**Fotoğraf No:** 2**Çizim No:** 2**İnceleme Yılı:** 2015**Kimliği:** Hacı Murad**Tarihi:** -**Türü:** Erkek Mezarı

Formu: -**Baş taşı:** Gövdesi dikdörtgen, kare bir kartuş içinde kitabesi yer alıyor, Düşey dilimli, kafesi sarıklıdır.

Malzeme: Taş**Ölçüleri:**

-**Baş taşı:** 29x121x24cm

Yazı türü: Nesih**Kitabe Metini:**

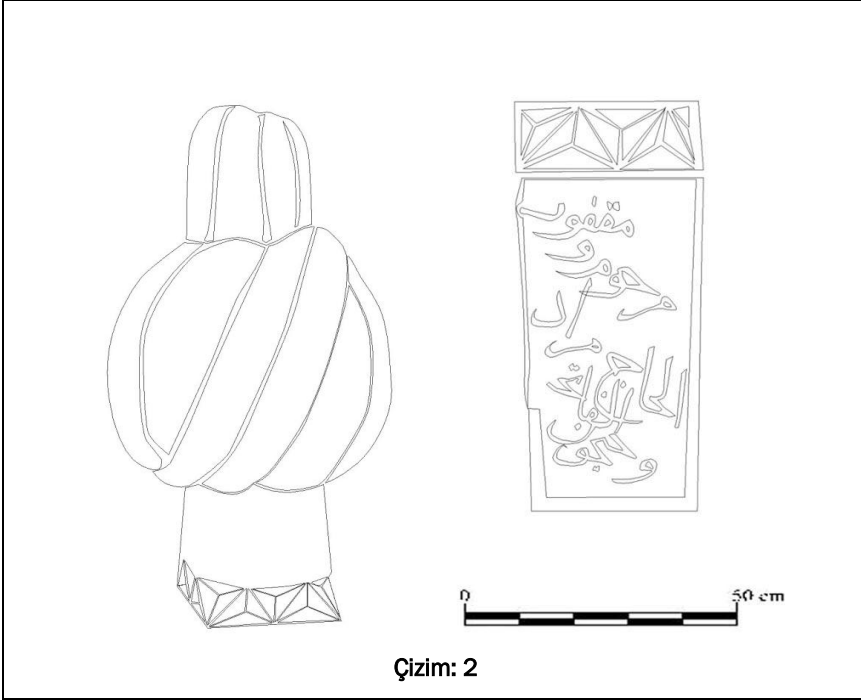
1- Merhûm Ve-I Mağfûr

3- Ruhiçün

2- El-Hac Murad

4- El-Fâtiha

Tanım ve Kompozisyon: Baş taşı dikdörtgen, düşey dilimli kafesi sarıklı olup, sikke bölümü de dilimli sarıklıdır. Beş satırlı kitabe metni dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır. Kitabe metni ve tepelik kısmını mukarnaslı bir geçiş bordürü ayırılıyor. Satır araları belirtilmemiştir, genel bir çerçeve içerisinde. Yazı mâil satır şeklinde dizilmiştir.

Katalog No: 3**Fotoğraf No:** 3-4**Çizim No:** 3**Yeri:** Sarayevo İsa Bey Camii Haziresi **İnceleme Yılı:** 2015**Kimliği:** Mehmed Emin Efendi**Tarihi:** H. 1271/M. 1855**Türü:** Erkek Mezarı**Formu: -Baş taşı:** Gövdesi dikdörtgen, yukarıdan aşağıya doğru daralıyor, Mahmudî Fes şeklinde bir tepelikle sonlanıyor.**-Ayak taşı:** Oldukça sadedir. Sivri kemerli bir tepelikle sonlanıyor.**Ölçüleri: -Baş taşı:** 47x95x21cm**-Ayak taşı:** 27x101x47**-Lahit:** 69x205x80**Yazı türü:** Sülüs**Kitabe Metini:**

1-Hüve'l-bâkî

6-Başşehirli Merhum Vel-

2-Hâcegân-ı Divan-ı

7-Mağfûr Mehmed Emin

3-Hümâyundan Bosna Valisi

8-Efendinin Ruhîçün

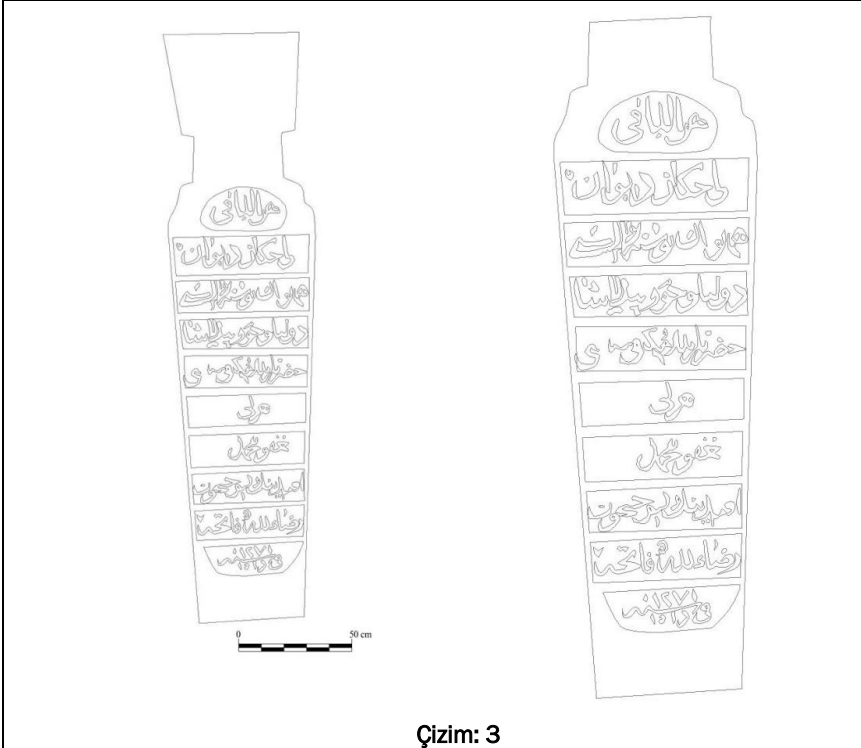
4-Devletû Hurşid Paşa

9-Rizâen Lillah'il Fâtîha

5-Hazretlerinin Kethüdası

10-Fi Zilkade 5 Sene H.1271/M. 05.09. 1855

Tanım ve Kompozisyon: Baş taşı tepelik kısmında mahmudî fes şeklinde bir formla nihayetlendir. Sembolik Lahit'in yerden yüksekliği 65cm'dir. 60x210x70cm ölçülerinde olan sanduka kısmının dört cephesi de sade tutulmuştur. On adet satırdan oluşan kitabe metninde her bir satır çerçeve içine alınmıştır. Yatay olan metin, kitabeye kabartma şeklinde işlenmiştir.

Çizim: 3

Fotoğraf: 3-4

Katalog No: 4**Fotoğraf No:** 5**Çizim No:** 4**İnceleme Yılı:** 2015**Kimliği:** Taha Zade Mehmed Emin**Tarihi:** H.1219/ M.1805**Türü:** Erkek Mezarı**Formu:**

-Baş taşı: Düşey, iri dilimli örfi sarıklıdır. Altı satırlık kitabe metni çerçeve içerisindedir.

-Ayak taşı:-**Malzeme:** Taş**Ölçüleri:****-Baş taşı:** 37x70x32cm**Yazı türü:** Sülüs**Kitabe Metini:**

1-El-Merhûm El-Mağfur

4-Ruhiçün El-Fâtiha

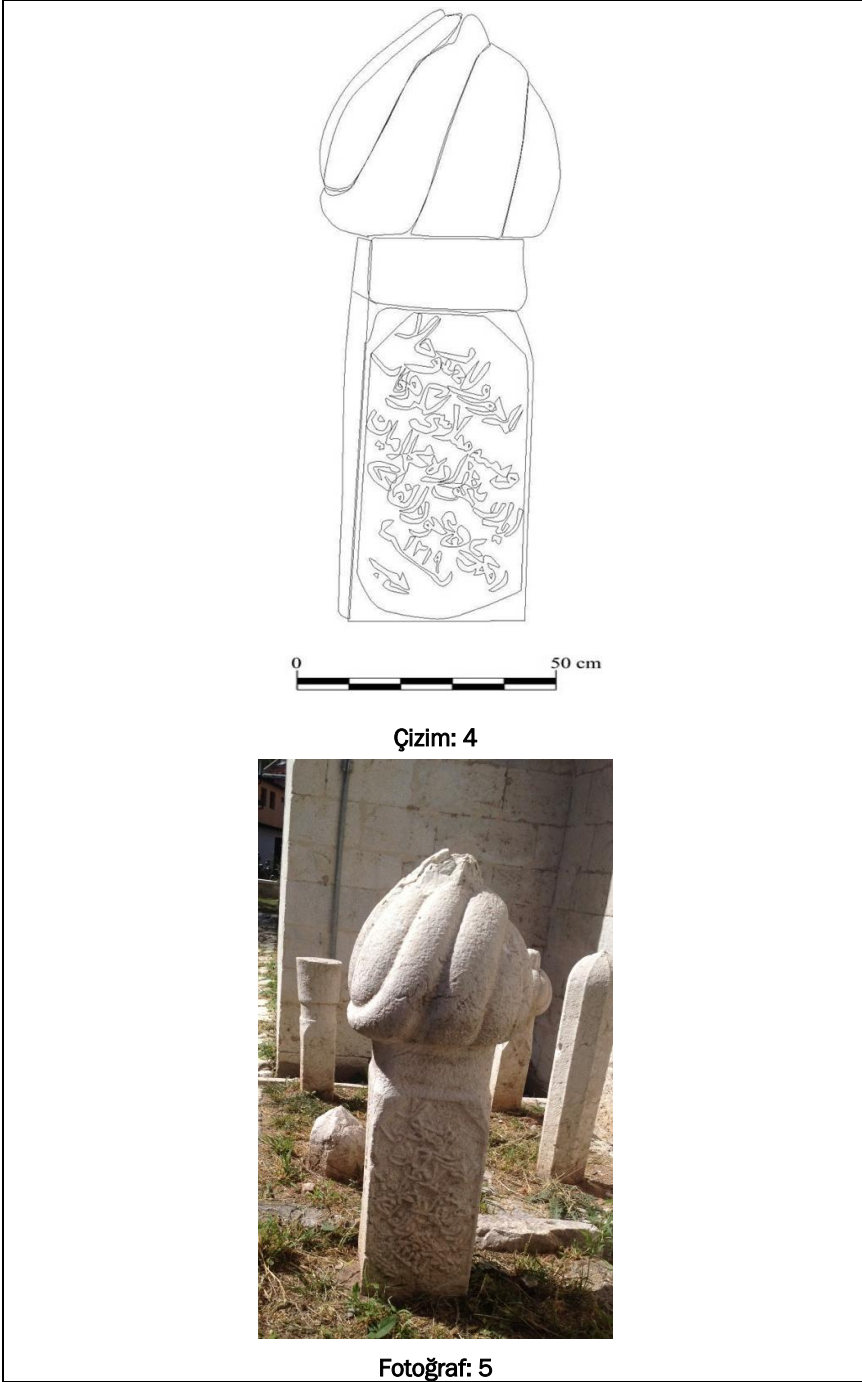
2-Halâ Bosna Mollası İken

5-Evail-i Receb

3-Vefat İden Taha Zâde Mehmed Emin

6-Sene H.1219/ M.1805

Tanım ve Kompozisyon: Caminin güney mihrap cephesine bitişik konumdadır. Baş taşı, dikdörtgen, düşey dilimli örfi sarıklı tepelik ile nihayetleniyor. Kitabe metni dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır. Yazı kabartmadır ve günümüzde hala ayaktadır. Altı satırdan oluşan metin dağınıktır ve genel bir çerçeve içerisindedir.

Katalog No: 5**Fotoğraf No:** 6**Çizim No:** 5**İnceleme Yılı:** 2015**Kimliği:** Hacı Cafer Oğlu Mustafa Alemdar**Tarihi:** H.1210/M.1796**Türü:** Erkek Mezarı

Formu:-Baş taşı: Kitabe kısmı genel bir çerçeve içerisindedir. Tepelik kısmı düşey iri dilimli sarklıdır. Ayrıca sikke kısmı da destarlanmıştır.

Ölçüleri:**-Baş taşı:** 27x122x26cm**Yazı türü:** Sülüs**Kitabe Metini:**

1-Âh mine'l-mevt

4-Bin El-Hac Cafer

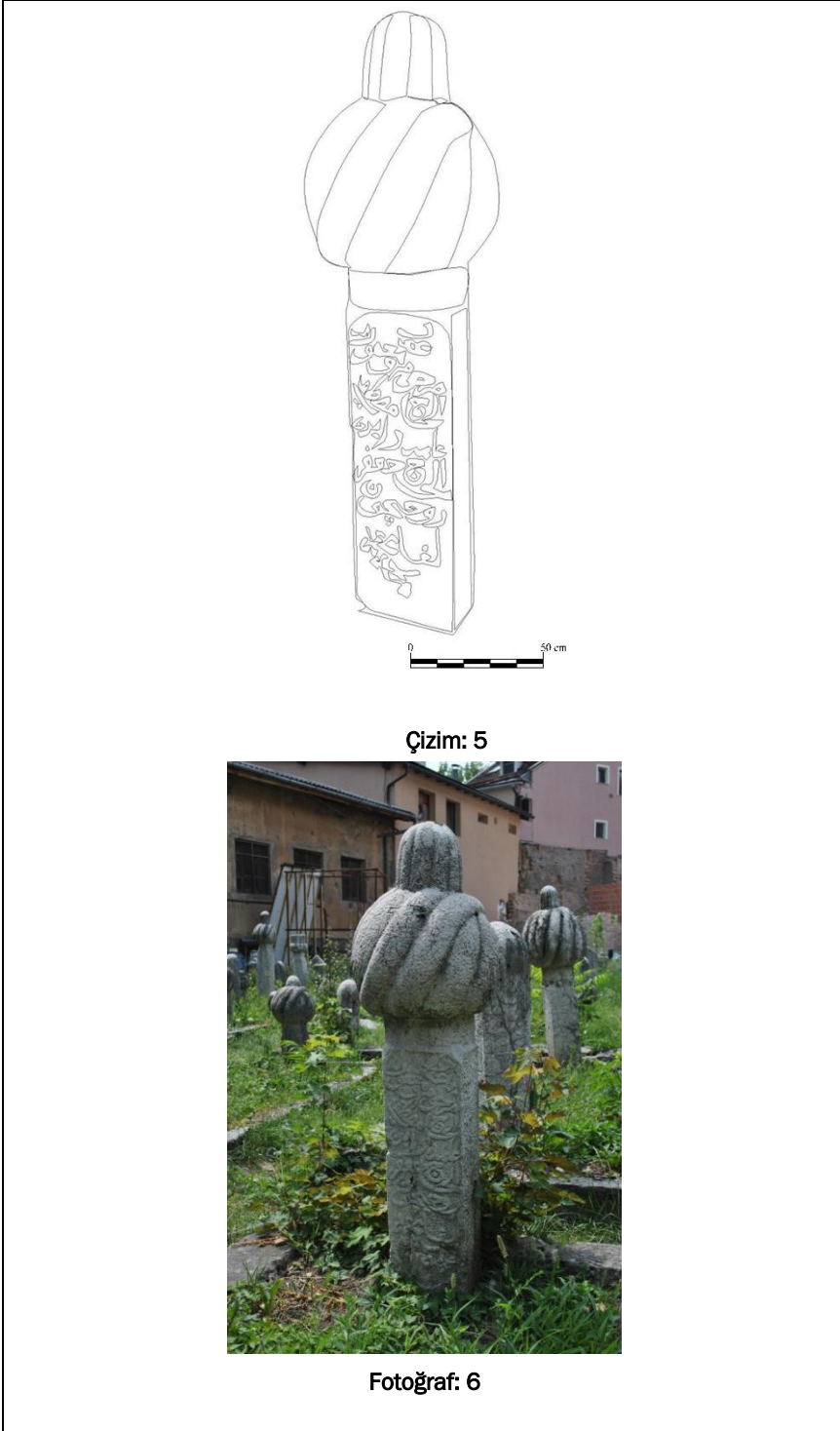
2-Merhûm Vel-Mağfûr

5-Ruhiçün El-Fâtiha

3-El-Hac Mustafa Alemdar

6-Sene H.1210/M.1796

Tanım ve Kompozisyon: Düşey, iri dilimli, tepelik kısmı olan, baş taşlarından en iri olanıdır. oniki dilimli bir kafesi başlık ile nihayetlenmiştir. Sekiz satırdan oluşur. Kitabe metni tek çerçeve içinde bütün halde işlenmiştir. Başlık dışında herhangi bir süsleme unsuru yoktur.

Katalog No: 6**Fotoğraf No:** 7-8**Çizim No:** 6**Yeri:** Sarayevo İsa Bey Camii Haziresi**İnceleme Yılı:** 2015**Kimliği:** Hasan Kızı Meryem**Tarihi:** H.1253/M.1838**Türü:** Kadın Mezarı

Formu: -**Baş taşı:** Yukarıya doğru genişleyen mahmudi fes şeklinde bir başlıkla nihayetlenir. Dikdörtgen dikey bir kitabeye sahiptir. Kitabe metninin en sonunda 2 adet çiçek rozetinin tam ortasında 'mim' harfi yer alır. Altı satırlık kitabe metninde satır araları ayrılmamış, iç içe geçmiştir.

Ölçüleri: -**Baş taşı:** 31x115x21cm**Yazı türü:** Nesih**Kitabe Metini:**

1-El-Merhûm Vel-Mağfûr

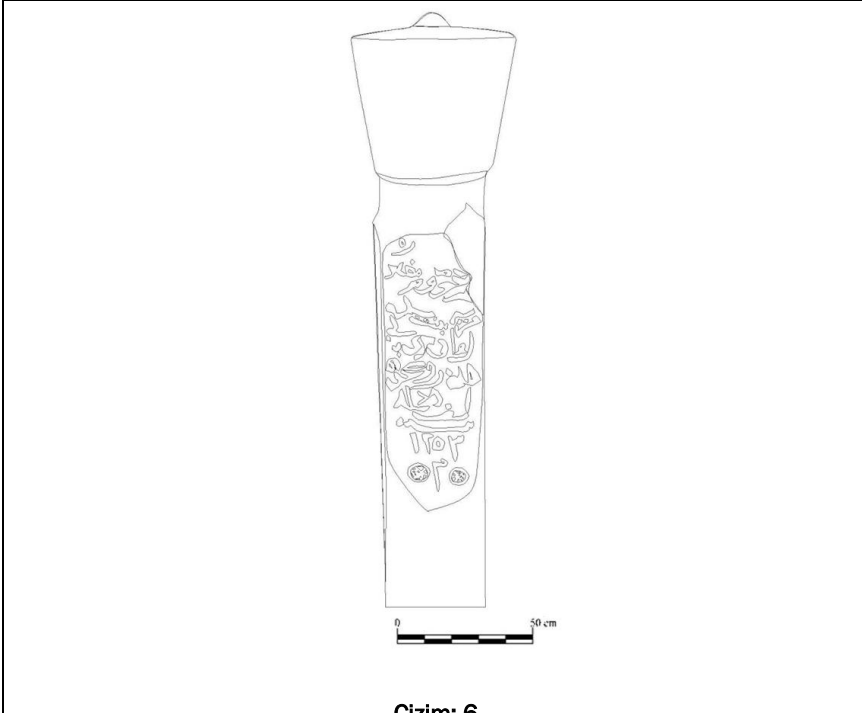
4-Ruhiçün El-Fâtiha

2-Meryem

5-Sene H.1210/M.1796

3-Binti Hasan

Tanım ve Kompozisyon: Kitabe metninin en sonunda 2 adet çiçek rozetinin tam ortasında 'mim' harfi yer alır. Altı satırlık kitabe metninde satır araları ayrılmamış adeta iç içe geçmiştir. Başlığı ve İki adet çiçek motifile hazirede ki diğer kadın mezar taşlarından ayrılıyor. Hala ayaktaadır ve ayak taşı mevcut değildir.

Çizim: 6

Fotoğraf: 7-8

Katalog No: 7**Fotoğraf No:** 9-10**Çizim No:** 7**İnceleme Yılı:** 2015**Kimliği:** Hadice Hanım**Tarihi:** H.1225/M.1810**Türü:** Kadın Mezarı

Formu: -Baş taşı: Aşağıdan yukarıya doğru hafifçe genişleyen, düşey dik-dörtgen biçimli, baş kısmı üçgen biçiminde nihayetlenen kadın mezar baş taşı. Kitabe metninin tarih kısmında üç adet dört yapraklı yonca motifi vardır. -Ayak taşı: Baş taşıyla aynı formda olup tamamen süslemesiz ve yazısızdır.

Ölçüleri: -Baş taşı: 49x92x15cm -Ayak taşı: 41x87x17cm**Yazı türü:** Sülüs**Kitabe Metini:**

1-Âh mine'l-mevt

5-Hacı Murad Zade Abdullah

2-Harun Zâdenin Kerimesi

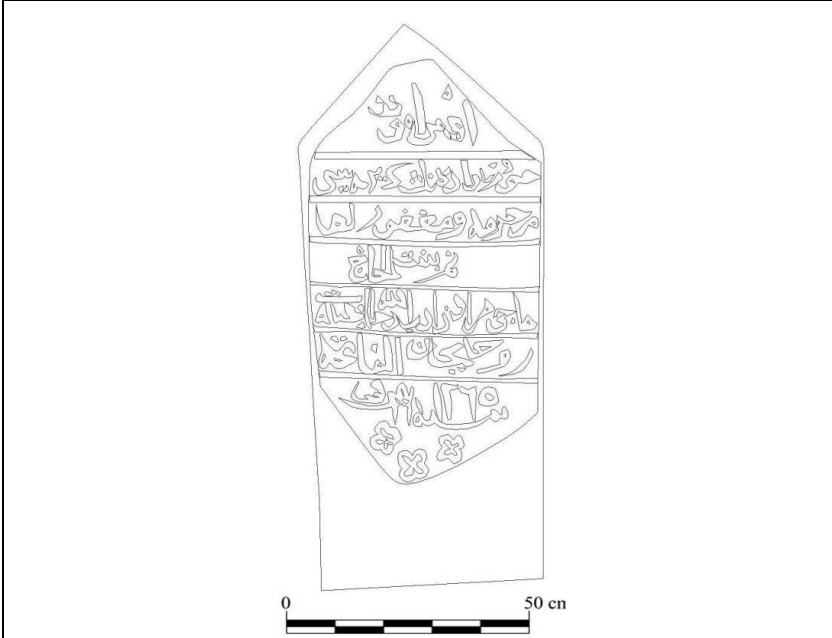
6-Ruhiçün El-Fâtiha

3-Merhûme Ve Mağfûre lehâ

7-Sene H.1225/M.1810

4-Hadice Hanım Binti El Hac

Tanım ve Kompozisyon: Mezar günümüzde oldukça bakıma muhtaç vaziyettedir. Hemen yakınında bulunan depo, oluşan bitki yoğunluğu tam yerinin kaybolmasına, sebep olmak üzeredir. Kadın mezarı olduğu, baş taşıdaki kitabe metninden anlaşılan bu mezar üç adet, dört yapraklı yonca motifinin yerleştirilmesi ile de tipik Saraybosna kadın mezarlarını andırır.

Çizim: 7

Fotoğraf: 9-10

Katalog No: 8**Fotoğraf No:** 11-12**Çizim No:** 8**İnceleme Yılı:** 2015**Kimliği:** Hacı Abdullah**Tarihi:** H.1239/M.1822**Türü:** Erkek Mezarı

Formu: Baş taşı: Başlık, iri dilimli kafesi kavuk şeklinde nihayetlenir. Hem kavuk hem sikke olması devlet adamı olan kişinin Mevlevi olduğunu gösterebilir. Beş satırlık kitabe metninde her satır ayrıca çerçeve içerisine alınmıştır.

Ayak taşı: Sekiz yüzeyle ve tepede aynı noktada birleşen, silindir vari bir ayak taşıdır. Tamamen sadedir.

Ölçüleri: -Baş taşı: 21x113x18cm**Yazı türü:** Sülüs**Kitabe Metini:**

1-Âh mine'l-mevt

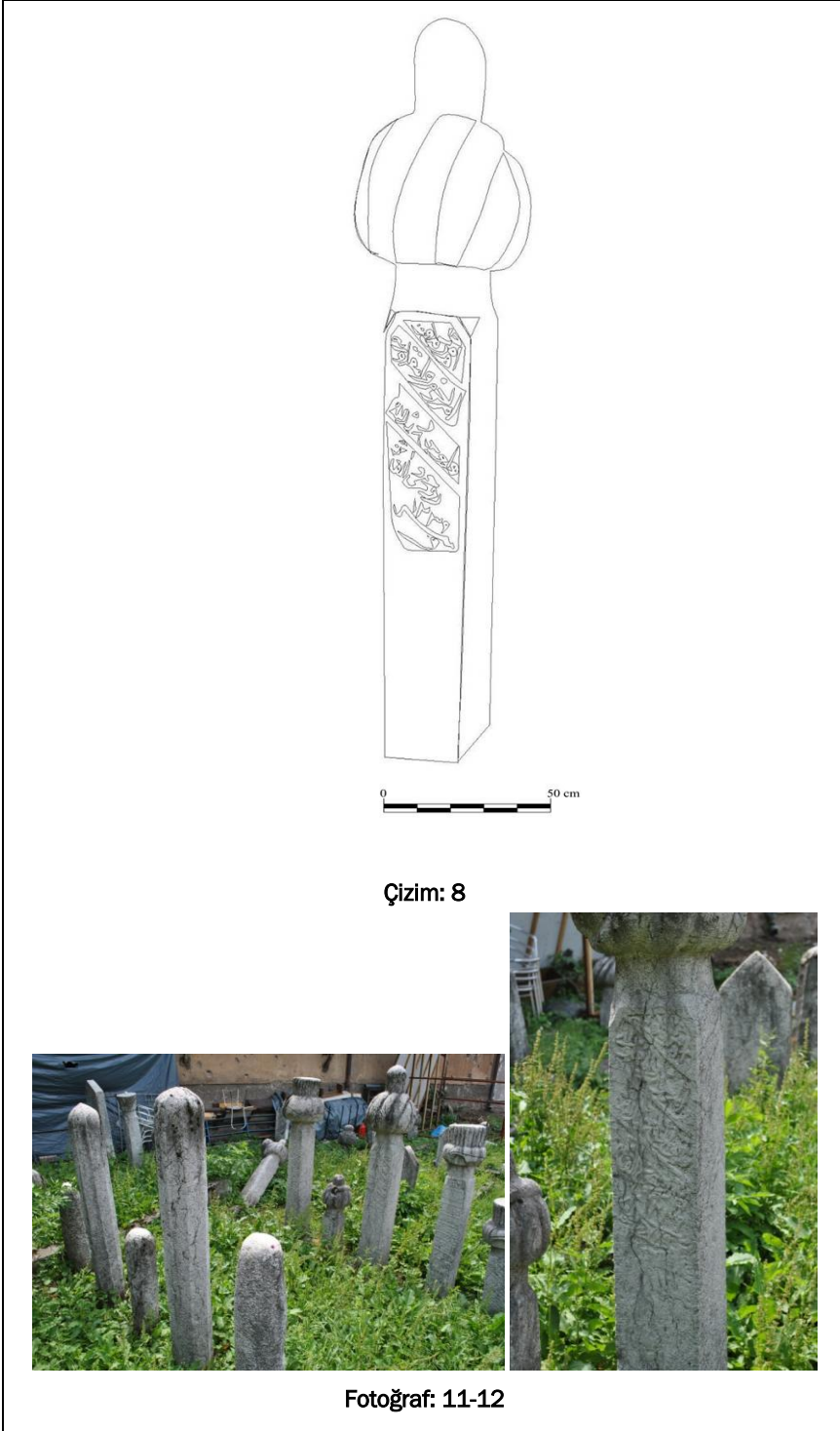
4-Ruhiçün El-Fâtiha

2-El-Merhûme El-Mağfûre

5-Sene H.1239/M.1822

3-El-Hac Abdullah

Tanım ve Kompozisyon: Mezar günümüzde oldukça bakıma muhtaç vaziyettedir. Erkek mezarı olduğu, baş taşındaki kitabe metninden anlaşılan bu mezar hazirede bulunan en uzun baş taşlarından biridir. Çevresinde ona bitişik birçok mezar taşı sık aralıklarla yerleştirilmiştir. Başlık, iri dilimli oval kafesi kavuk şeklinde nihayetlenir. Kitabe metninde her satır ayrıca çerçeve içerisine alınmıştır. Ayak taşı sekiz köşeli tepede bir noktada birleşen silindir vari şekildedir.

Katalog No: 9**Fotoğraf No:** 13**Çizim No:** 9**İnceleme Yılı:** 2015**Kimliği:** Hilmi Hacı Zadenin Kızı Âmine Ömür**Tarihi:** H.1269/1854**Şimdiki durumu:** Bakıma Muhtaç Vaziyette, orijinal yeri belli değil sadece baş taşı mevcut.**Türü:** Kadın Mezarı**Formu:** -**Baş taşı:** Başlık kısmı üçgen şeklinde nihayetlenen, zemine doğru daralan formda bir kadın mezar baş taşı.**Ölçüleri:** -**Baş taşı:** 37x70x13cm**Yazı türü:** Sülüs**Kitabe Metini:**

1-Hûve'İlahül-Bâki

4-Hilmi Hacı zade Ruhuna

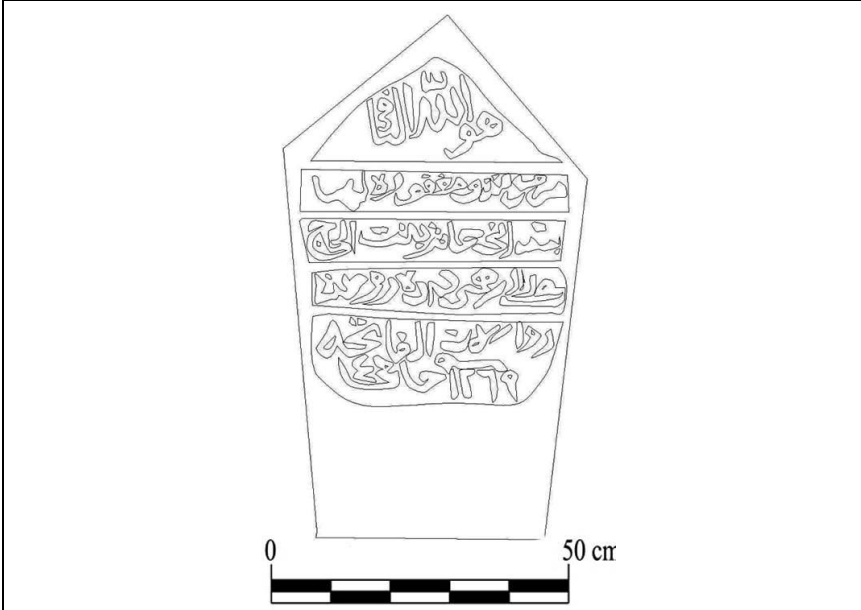
2-Merhûme ve Mağfûre leha

5-Ruhiçün El-Fâtiha

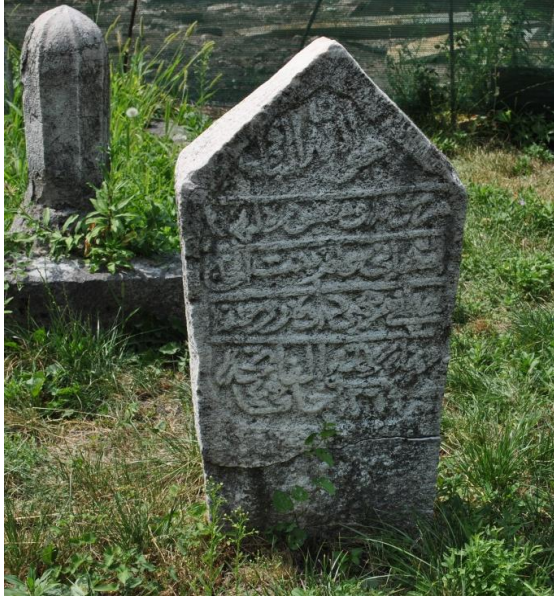
3-Bosnalı Amine Ömür Binti El Hac

6-Sene H.1269/M.1854

Tanım ve Kompozisyon: Mezar günümüzde oldukça bakıma muhtaç vaziyettedir. Başlık kısmı üçgen nihayetlenen, zemine doğru daralan formda bir kadın mezar baş taşıdır. Altı satırlık kitabe metninde her bir satır ayrıca çerçeve içine alınmıştır. Zemine yakın kısmında derin bir çatlak mevcuttur. Daha sonra harç malzeme ile sağlamlaştırılmıştır.

Çizim: 9

Fotoğraf: 13

Katalog No: 10**Fotoğraf No:** 14-15**Çizim No:** 10**İnceleme Yılı:** 2015**Kimliği:** Hacı Murad**Tarihi:** H.1245/M.1827**Şimdiki durumu:** Defnin yeri mevcut ve ayaktadır.**Türü:** Erkek Mezarı

Formu: -Baş taşı: Başlık kısmı düşey dilimli kafesi sarıklı, kitabe kısmında her bir satır çerçeve içine alınmıştır. Düşey dilimleri ortadan bir adet yatay dilim keser.

-Ayak taşı: -.

Ölçüleri: -Baş taşı: 27x113x22cm**Yazı türü:** Sülüs**Kitabe Metini:**

1-El-Merhûm Vel-Mağfûr

2-Bosnalı El Hac Murad

3-Ruhiçün El-Fâtiha

4-Sene H.1245/M.1827

Tanım ve Kompozisyon: Camiinin batı cephesine yakın bir bölümdedir. Başlılıği iri dilimli, kafesi sarıklıdır. Düşey dilimleri ortadan bir adet yatay dilim keser fakat deforme olduğu için günümüzde bir kısmı mevcuttur. Tepelik kısmı ile kitabe bölümünü ayıran mukarnaslı bir geçiş bordürü mevcuttur. Kitabe metninin üzeri cami yenilemesi sırasında boyanmıştır.

Çizim 10

Fotoğraf: 14(2013)- 15(2015)

Katalog No: 11**Fotoğraf No:** 16-17**Çizim No:** 11-12**İnceleme Yılı:** 2015**Kimliği:** Ömer Ağanın Yakını (Erkek)**Tarihi:** yok**Türü:** Erkek Çocuk Mezarı

Formu: -Baş taşı: Lahit tipi mezarın, Şahide kısmı dikdörtgen olup, hamîdi başlıklı kısmı aşağıdan yukarıya doğru genişleyen kavuk şeklindedir.

-Ayak taşı: Sekiz yüzlü yukarıya doğru daralan piramit şeklindedir.

Ölçüleri: -Baş taşı: 29x60x15cm**-Ayak taşı:** Sekiz Köşeli Silindirik.**-Mezar Kısmı: Yükseklik:** 40cm. **En:** 90cm **Boy:** 120cm.**Yazı türü:** Talik**Kitabe Metini:**

1-Ferhâdiya'nın

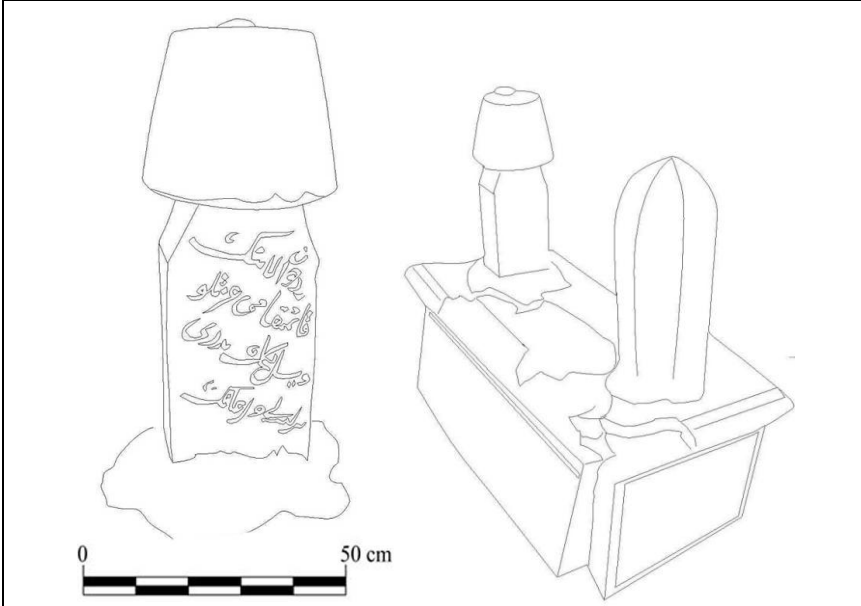
4-Devletlu Ömer Ağanın

2-Kaymakamı İzzetlû

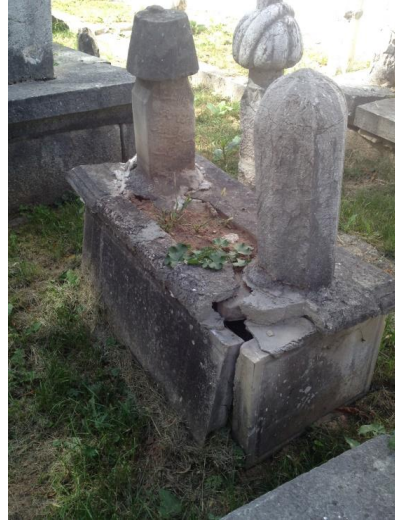
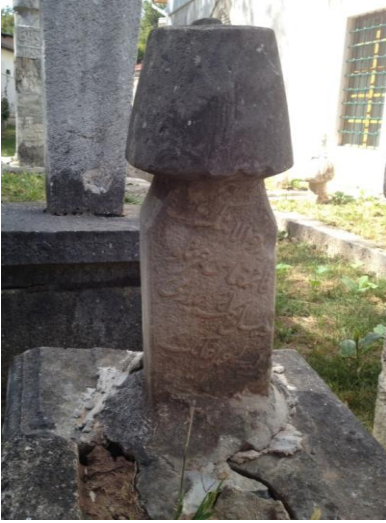
5-.....

3-Vail Beyin Pederi

Tanım ve Kompozisyon: Camiinin mihrap duvarına yakın bir bölümdedir. Lahit tipi mezarın, şahidesinin kitabe kısmı dikdörtgen, başlık kısmı aşağıdan yukarıya doğru daralan hamîdi kavuk şeklindedir. Dört satırlık kitabe kısmında satırları ayıran bir çerçeve kullanılmamıştır. Sanduka kısmının dört yüzünde de sadece iki santimlik bir çerçeve oluşturulmuştur ve yüzeyinde herhangi bir tez-yinat yoktur. Muhtemelen hazirede bulunan en eski mezar olmasına rağmen baş taşının tarih kısmı beton dökülerek kapatılmıştır. Lahit kısmı maalesef çok kötü durumdadır ve bakıma muhtaçtır.

Çizim: 11-12

Fotoğraf: 16-17

Katalog No: 12**Fotoğraf No:** 18-19**Çizim No:** 13**İnceleme Yılı:** 2015**Kimliği:** Fatıma Amir**Tarihi:** H.1274/M.1859**Türü:** Erkek Mezarı

Formu: -**Baş taşı:** Baş taşı zeminden yukarıya doğru hafifçe genişler ve sivri kemer şeklinde tepelikle nihayetlenir. Her bir satır ayrıca çerçeve içine alınmıştır.

Ölçüleri: -**Baş taşı:** 45x119x12cm**Yazı türü:** Sülüs**Kitabe Metini:**

1-Âh mine'l-mevt

5-Fatıma Amir Binti El-Hac

2-Merhûm Vel-Mağfûr leha

6-Taha Sacid Zade

3-Hacı İbrahim Ağazade

7-Ruhiçün El-Fâtiha

4-Muhammed Ağazade Halilesi

8-Sene H.1274/M.1859

Tanım ve Kompozisyon: Defnin yeri mevcuttur, fakat oldukça bakımsız vaziyette caminin batı cephesinde konumlanmıştır. Baş taşı mevcut fakat ayak taşı yoktur. Baş taşı zeminden yukarıya doğru hafifçe genişleyen ve sivri kemer şeklinde tepelikle nihayetlenen bir şahide ye sahiptir. Her bir satır ayrıca çerçeve içine alınmıştır. Cami yenileme çalışmasında sadece çevre düzenlemesi dışında herhangi bir yenileme yapılmamıştır. En yüksek baş taşlarından birine sahiptir.

Katalog No: 13**Fotoğraf No:** 20-21**Çizim No:** 14**İnceleme Yılı:** 2015**Kimliği:** Ahmed Efendi**Tarihi:** H.1258/M.1842**Şimdiki durumu:** Defnin yeri mevcut ve ayaktadır. (Bakıma Muhtaçtır)**Türü:** Erkek Mezarı

Formu: -Baş taşı: Baş taşı, zeminden yukarıya doğru hafifçe genişleyen ve sivri kemer şeklinde başlıkla nihayetlenir. Kitabe metninde satır araları belirtilmemiştir.

-Ayak taşı: Baş taşı zeminden yukarıya doğru hafifçe genişleyen ve sivri kemer şeklinde başlıkla nihayetlenir. Yazı veya süsleme yoktur.

Ölçüleri: -Baş taşı: 38x62x13**-Ayak taşı:** 37x59x14**Yazı türü:** Sülüs**Kitabe Metini:**

1-Âh mine'l-mevt

4-Zade Ruhiçun

2-El-Merhûm El-Mağfûr

5-Lillah'il-Fâtiha

3-Ahmed Efendi Hoca

6-Sene H.1258/M.1842

Tanım ve Kompozisyon: Defnin yeri mevcuttur, fakat oldukça bakımsız vaziyettedir. Baş taşı ve ayak taşı sağlamdır. Baş taşı zeminden yukarıya doğru hafifçe genişleyen ve sivri kemer şeklinde tepelikle sonlanır. Ayak taşı da aynı formdadır. Yazı ve süsleme yoktur.

Çizim: 14

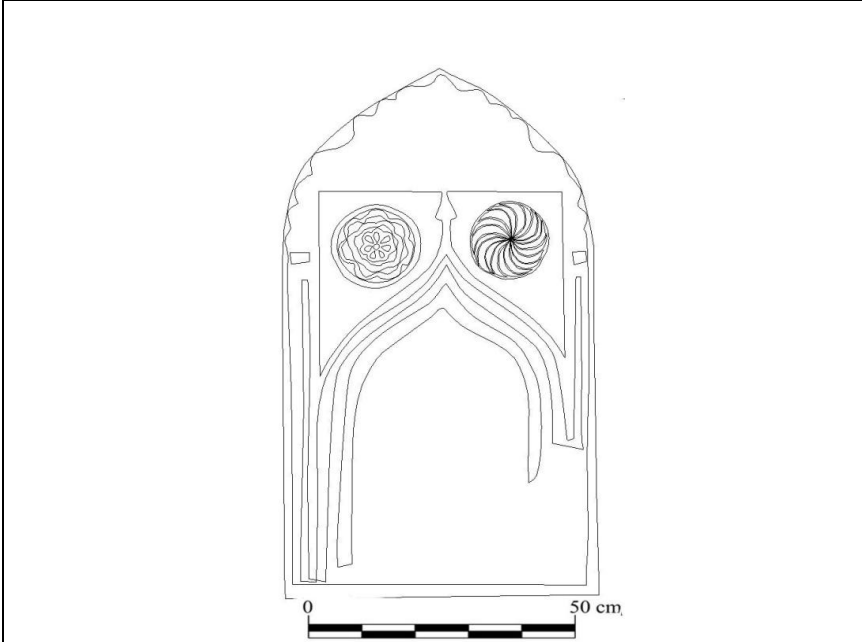
Fotoğraf: 20-21

Katalog No: 14**Fotoğraf No:** 22-23**Çizim No:** 15**İnceleme Yılı:** 2015**Kimliği:** -**Tarihi:** -**Şimdiki durumu:** Defnin yeri mevcut değil**Türü:** -

Formu:-Baş taşı: Dış çerçevesi düz ve sivri kemer şeklinde nihayetlenen başlık kısmı mevcuttur. Dikdörtgen forma sahiptir. Bu çerçeve 1cm içeriden bir başka çerçeve ile çevrelenmiştir.

Ölçüleri: -Baş taşı: 52x65x6cm**Yazı türü:** -**Kitabe Metini:** -

Tanım ve Kompozisyon: Cami yenilenmesi sırasında hazirede tespit edilen bu ayak taşı, bir mezarın ayak taşı kısmına sonradan dikey olarak yerleştirilmiştir. Dış çerçevesi düz ve sivri kemer şeklinde nihayetlenen tepelik kısmı mevcuttur. Dikdörtgen forma sahiptir. Bu çerçeve 1cm içeriden bir başka çerçeve ile çevrelenmiştir. Başlık kısmında bu çerçeve kıvrımlar oluşturur. Mihrabiye görünümüne bu baş taşının alınlık kısmında, çerçeve içinde bir adet çarkıfelek motifi ve bir adet de yuvarlak çerçeve içinde çiçek motifi yer alır. Bu iki motifi üçgenvari iki adet çerçeve çevreler. En iç bölümde de iki adet sivri kemer şeklinde çerçeve yer alır. Herhangi bir metin mevcut değildir.

Çizim: 15

Fotoğraf: 22-23

Katalog No: 15**Fotoğraf No:** 24**Çizim No:** 16**İnceleme Yılı:** 2015**Kimliği:** -**Tarihi:** -**Şimdiki durumu:** Defin orijinal yerindedir fakat bakıma muhtaçtır.**Türü:** Muhtemelen Kadın Mezar taşı.**Formu:**

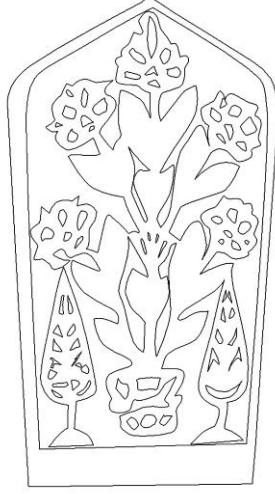
-Ayak Taşı: Dış çerçevesi düz ve sivri kemer şeklinde nihayetlenen başlık kısmı mevcuttur. Dikdörtgen forma sahiptir. Herhangi bir kitabe metni yoktur.

Ölçüleri:

-Ayak taşı: 52x59x11cm

Yazı türü: -**Kitabe Metini:** -

Tanım ve Kompozisyon: Batı bölümde bulunan İsa Bey hamamının doğu duvarına yakın bir konumdadır. Baş taşı şeklinde konulmuştur fakat ayak taşıdır. Dikdörtgen formda olup başlık kısmı sivri kemer şeklinde nihayetlenir. Diradet, yaklaşık 1,5cm çerçeve ile çevrili sağ ve solda iki adet hayat ağacı motifi ve bunların ortasında bir adet vazı ve ondan çıkan beşli çiçek demeti motifi kabartma şeklinde işlenmiştir.

Çizim: 16

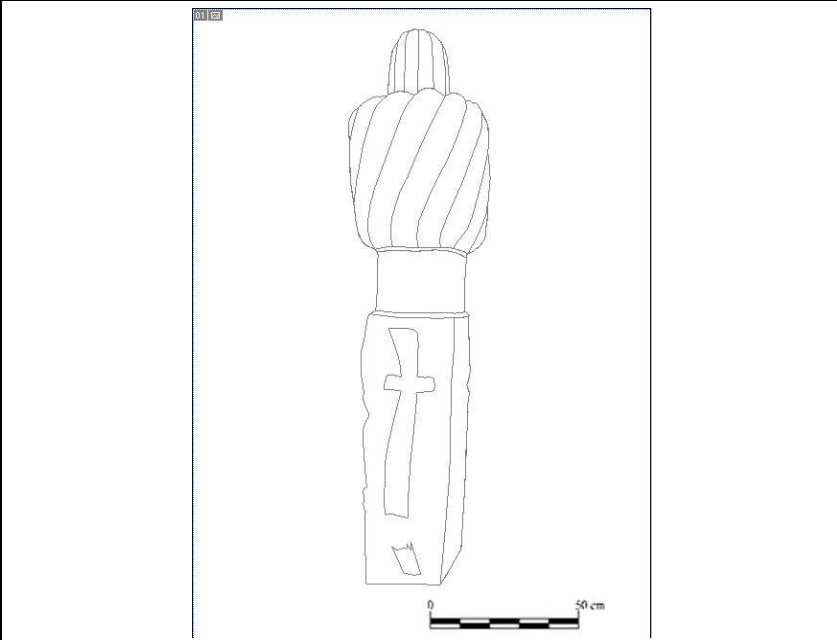
Fotoğraf: 24

Katalog No: 16**Fotoğraf No:** 25-26**Çizim No:** 17**İnceleme Yılı:** 2015**Kimliği:** -**Tarihi:**-**Şimdiki durumu:** Defnin yeri orijinal konumundadır.**Türü:** Muhtemelen Erkek Mezar baş taşı.**Formu:**

-Baş taşı: Düşey dilimli sarıklı tepelik kısmında sikke bölümü de destarlanmıştır. Tepelik aşağıdan yukarıya doğru genişler. Kitabe kısmı dikdörtgen formdadır. Metin yoktur. Baş taşının kuzey yüzünde kılıç motifi kabartma şeklinde yerleştirilmiştir.

Ölçüleri:**-Baş taşı:** 27x87x28cm**-Ayak taşı:** Sekiz yüzeyli silindirik.**Yazı türü:** -**Kitabe Metini:** -

Tanım ve Kompozisyon: Caminin batı dış avlusunda yer alır. Kare planlı bir defin kısmı olan bu mezarda baş taşı ve ayak taşı mevcuttur. Düşey dilimli sarık kısmı olan tepelik bölümünde, başlık baş kısmından yukarıya doğru daralır. Kitabe kısmı dikdörtgen formdadır. Metin yoktur. Baş taşının sağ yüzünde kılıç remzi kabartma şeklinde yerleştirilmiştir. Buda bize kesin olmamakla birlikte defnin bir asker olduğunu göstermektedir.

Çizim: 17

Fotoğraf: 25-26

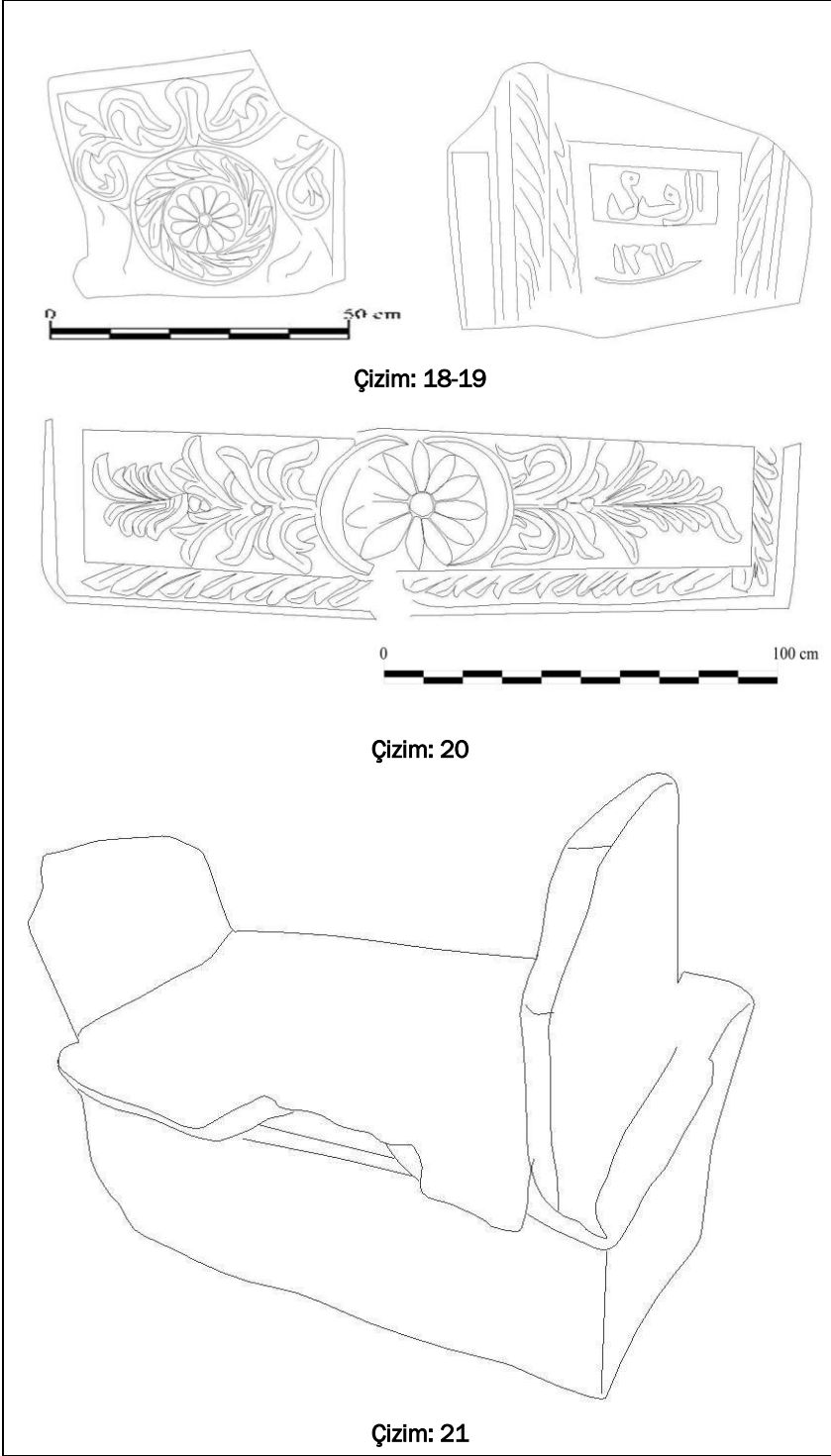
Katalog No: 17**Fotoğraf No:** 27-28-29**Çizim No:** 18-19-20-21**İnceleme Yılı:** 2015**Kimliği:** -**Tarihi:** H.1261/M.1846

Formu: -**Baş taşı:** Kare bir baş taşı günümüze gelebilmiştir. Büyük bir kısmı parçalanmıştır. Dış çerçevesi süslü tarih kısmının olduğu bölüm ayakta kalabilmiştir.

-**Ayak taşı:** Kare bir ayak taşı hala ayaktadır. Üzerinde merkezde bir adet oniki kollu güneş motifi, bir dış yuvarlak çerçeveden sonra yaprak sıralarından oluşan bordür yer alır. En dışta da gene daha iri yapraklarla dış çerçeve oluşturulmuştur.

Ölçüleri: -**Baş taşı:** 42x37x4cm-**Ayak taşı:** 45x46x4cm-**Lahit Kısmı: Yükseklik:** 62cm. **En:** 109cm **Boy:** 219cm.**Yazı türü:** Sülüs**Kitabe Metini:** H.1261/M.1846

Tanım ve Kompozisyon: Caminin güney cephesinde yer alır. Dikdörtgen bir lahit formundadır. Baş taşı ve ayak taşı hala ayakta. Fakat deforme olan baş taşında metin okunamayacak durumda. Kitabe metninin bulunduğu bölümün çevresi iri yapraklarla bir bordür şeklinde oluşturulmuştur. Sanduka kısmının kuzey ve güney yüzeyinde merkezde bir adet güneş motifi ve onun iki yanında, iki adet hilal motifi yer alır. Hilal motiflerinin devamında da gene iri bitkisel bezemeler ile bu yüzeyler tamamen doldurulmuştur. Sandukanın Kuzey, Güney, Doğu, Batı yüzünde mermer malzeme kullanılmıştır. Baş taşı, ayak taşı ve üst yüzey ise taş malzemedir.

Fotoğraf: 27

Fotoğraf: 28

Fotoğraf: 29

Kaynaklar

- » Vakıfnâme, Saraybosna Vakıflar Müdürlüğü, Saraybosna, kayıt no.1 – 3 Şubat 1462.
- » Acun, Hakkı, Tüm Yönleri İle Çapanoğulları ve Eserleri, Ankara, 2005.
- » Akıllı, Hüseyin, *Edirne Osmanlı Mezarlıklarının Restorasyon ve Konservasyon İşliği Altında Değerlendirmesi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1998.
- » Arslan, Aslı Sağıroğlu, Zamantı Irmağı Çevresindeki Bezemeli Mezar Taşları, Kayseri Büyükşehir Belediyesi, Kayseri, 2005.
- » Arslan, Ayşegül, *Edirne Üç Şerefeli Camii Haziresi Mezar Taşları*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007.
- » Aruçi, Muhammed, “Eski Yugoslavya-II”, Günümüz Dünyasında Müslüman Azınlıklar (III. Kutlu Doğum İlmî Toplantısı, Tebliğler), İstanbul, 1998.
- » Aruçi, Muhammed, “Saraybosna, Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin Başşehri”, *DİA*, İstanbul, 2009.
- » Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*, İstanbul Fetih Cemiyeti, C.2, İstanbul, 1981.
- » Bakırcı, Naci, *Mevlevi Mezar Taşları*, Rumi Yayınevi, İstanbul, 2005.
- » Başkan, Seyfi, Karamanoğulları Devri Konya Mezar taşları, Ankara, 1996.
- » Boşdurmaz, Nurcan, *Bosna Hersek Mezar Taşları*, Doktora Tezi, Türk Arap Dünyası Araştırma Merkezi, Harlem, 2003.
- » Bozkurt, Giray Saynur, “Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslüman”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. 2, Sakarya, 2010.
- » Can, Yılmaz, Gün, Recep, *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatları ve Estetiği*, Kayihan Yayınevi, İstanbul, 2012.
- » Çal, Halit, *Boyabat Mezar Taşları*, Boyabat Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara, 2015.
- » Çaycı, Ahmet, Ürekli, “Bayram, Dediği Sultan Haziresi Mezar Taşları”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya, 2003.
- » Ersoy, Ayla, “Eyüp'teki Mezar Taşlarında Servi Ağacı Kültü”, *V. Eyüp Sultan Sempozyumu, Tebliğler*, İstanbul, 2001.
- » Hamdija, Kreşevljaković, “Stari Bosanski Gradovi”, *Naše Starine*, S. 2, Sarajevo, 1954.
- » Hanoğlu, Canan, *Batılılaşma Dönemi Rize Mezar Taşları*, Doktora Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü, Rize, 2006.
- » Haseki, Metin, *Plastik Açından Türk Mezar Taşları*, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayınları, İstanbul, 1977.
- » Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi 18. ve 19. Yüzyıllar 1, Balkan Tarihi 20. Yüzyıl 2*, Küre Yayınları, İstanbul, 2003.
- » Karaçağ, Demet, *Bursa'daki 14-15. Yüzyıl Mezar Taşları*, Eryılmaz Ofset, Ankara, 1994.
- » Karamağaralı, Beyhan, *Ahlat Mezar Taşları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.
- » Kemura, Seyfüddin Fehmi, “Javne muslimanske građevine u Sarajevu (Saraybosna'daki Müslüman Kamu Binaları)”, *Bosna Hersek Ulusal Müzesi Dergisi*, S.20, Saraybosna, 1908.
- » Kuban, Doğan, *Türk İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, İstanbul, 1995.
- » Laqueur, Hans Peter, *Huvel Baki İstanbul da Osmanlı Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997.
- » Nefes, Eyüp, *Samsun Yöresinde Bulunan Mezar Taşları*, Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2009.
- » Saraçoğlu, Necibe, *Türk Mezarlarına Dair Araştırma*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Yeterlilik Çalışması, İstanbul, 1950.
- » Šabanović, Hazim, “Postanak i razvoj Sarajeva (Saraybosna'nın doğuşu ve gelişimi)”, *Radovi Naučnog društva BiH*, XIII, Sarajevo, 1960.